

УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МОДЕРНІЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ АРХІТЕКТУРІ

© Богданова Ю.Л., 2012

Розглянено основні економічні, соціальні та культурні передумови виникнення та розвитку архітектури модернізму на початку ХХ століття у Львові.

Ключові слова: *архітектура Львова, історизм, сецесія, функціоналізм, модернізм, міжвоєнний період, Спілка Архітекторів.*

In the article are considered basic economic, social and cultural pre-conditions of origin and development of architecture of modernism in Lviv at the beginning of XX age.

Key words: *architecture of Lviv, historism, secesiya, funkcjonalizm, modernism, intermilitary period, Union of Architects.*

Постановка проблеми

Архітектура Львова 1920–1930-х рр. досі не вивчена належно. Більшість істориків мистецтв та архітекторів не усвідомлюють того факту, що Львів – місто, на культурі якого позначилися не тільки періоди бароко, історизму, сецесії, а й міжвоєнного функціоналізму. Це призводить до масштабних надбудов та перебудов об'єктів, що спричиняє втрату не тільки зовнішніх естетичних якостей одиничних будинків, але й призводить до втрати характеру забудови цілих кварталів міста.

Мета статті

Метою статті є проведення аналізу основних чинників, що вплинули на становлення архітектури Львова в період між двома світовими війнами та визначали характер її розвитку.

Аналіз останніх досліджень

Українські та польські дослідники неодноразово зверталися до історії творення львівської архітектури. В останнє двадцятиріччя тематика дослідження архітектури функціоналізму та модернізму у світі є дуже популярною. Не минула вона і Львів. Хоча здебільшого публікації є доволі поверхневими і зосередженими або на вивченні історії будівництва якогось конкретного об'єкта, або торкаються описів декількох найкращих зразків львівської архітектури цього періоду. Лише у 1998 році видано масштабнішу працю Романи Целентковської – «Архітектура та урбаністика Львова II Речі Посполитої» [1], основною проблемою якої є вибірковість дібраного матеріалу, що не дає комплексного уявлення про явище загалом і містить деякі неточності. Тому в цій статті здійснено спробу відійти від описів об'єктів і комплексно проаналізувати передумови становлення та розвитку архітектури модернізму у Львові.

Виклад основного матеріалу

Велике значення у формуванні архітектурного образу забудови Львова в першій третині ХХ ст. мало явище технічного прогресу, що призвело до справжнього буму, якому сприяли уніфікація та каталогізація будівельних та оздоблювальних матеріалів. Це вилилося в появу великої кількості громадських та житлових будинків і територіальне розростання Львова. Зносилися цілі блоки будинків та квартали як у старому середмісті, так і у районах ХІХ ст., на їх місці виникала забудова, що відповідала підвищеним вимогам міської цивілізації. Впровадження розвиненої мережі водопостачання, газопостачання, каналізації, електрифікація вулиць та будинків, розширення

залізниці (особливо на захід та схід), створення системи трамвайного руху й упорядкування вулиць для автомобільного транспорту – все це відкривало нові обрії перед архітекторами [2].

Основні зміни у просторовому розвитку Львова, що відбулися в кінці XIX – на початку XX ст., нерозривно пов'язані із будівництвом знакових об'єктів, що стали символами епохи: Галицького Сейму (Ю. Гохбергер, 1876–1881 рр.), Головного залізничного вокзалу (В. Садловський, 1901–1903 рр.), Міського театру (З. Горголевський, 1896–1900 рр.), Шляхетського казино та готелю «Жорж» (Ф. Фельнер та Г. Гельмер, 1898–1899 рр.), Львівської політехніки (Ю. Захарієвич, 1873–1877 рр.) та багатьох інших. Велике значення у цьому процесі мав статус Львова як столиці Галичини – однієї з провінцій Австро-Угорської імперії. Тому кінець політичного зв'язку з Віднем у 1918 році та наслідки Першої світової війни стали відчутними ударами для подальшого розвитку міста, хоча ще не вказували на зміну вже традиційної культурної орієнтації, що склалася у попередні десятиліття. Водночас Львів перестав бути столицею коронного краю, і перетворився на центр одного з воєводств Польщі. Це означало поступову втрату позиції інтелектуального та культурного центру на користь Варшави. У 20–30-ті роки XX ст. Львівська політехніка залишалася одним з провідних центрів підготовки архітекторів, впливи якого не обмежувалися тільки Галичиною, вона стала конкурентом новоствореної Варшавської політехніки, яка, не маючи історичної бази, одразу ж підхопила і почала впроваджувати у життя модні віяння модернізму, які сильно позначилися на архітектурі Варшави того часу. Результатом цього стала своєрідна «інформаційна блокада» львівської архітектури, базованої на глибокій історичній традиції, що особливо помітно при перегляді тогочасної фахової преси. На її шпальтах можна знайти набагато більше відомостей про реалізації в Сілезії, Варшаві або Гдині, ніж про Львів. Початок реалізації проекту Центрального промислового округу, куди головним чином спрямовувалися будівельні інвестиції, означав ще більшу ізоляцію Львова, що не входив до складу округу.

Все це сприяло розвитку львівського модернізму у досить замкненому середовищі, на базі попередньо сформованих традицій. Тому тут не набула такого напруження конфронтація між прихильниками історизму та нових впливів, що активно надходили із Заходу. Поступове сприйняття сучасних ідей, з одного боку, призвело до досить пізньої появи перших реалізацій функціоналізму у Львові. З іншого боку, ця поступовість дала змогу сформуватися особливому колориту львівських будівель міжвоєнного періоду. Увага до класичних деталей, потреба подрібнення форми, пошук фактур та кольору фасаду – усе це, поза всяким сумнівом, є спадщиною архітектури Австро-Угорської імперії і одночасно – характерною рисою львівського модернізму.

Ці традиції впливали на львівську архітектуру не тільки через місцеву Політехніку, але і безпосередньо з Заходу, оскільки значна частина тогочасних архітекторів навчалася у Відні. Велика їх кількість була євреями за походженням, і саме ця обставина вплинула на замовчування їхньої творчості в радянський період. Неофіційна юдофобія тодішньої Польської держави була причиною того, що архітектори, переважно євреї, залишалися поза такими офіційними професійними об'єднаннями, як Польська спілка архітекторів (SARP) і, відповідно, не брали участі у конкурсах та реалізаціях престижних урядових та громадських будівель.

Подібною була і ситуація архітекторів-українців, що з політичних міркувань бойкотували як Львівську політехніку, так і офіційні професійні організації. Свій фах українці здобували переважно у Празі та у Відні, і створювали професійні спілки за національною ознакою, через які реалізовували свої громадські та житлові об'єкти.

Однак повна замкненість львівського середовища зовсім не означала його ізоляції від зовнішніх впливів. Віддалений від Заходу Львів, на диво, багато сприйняв з нових ідей європейського авангарду. Інша справа, що через зазначені вище причини досягнення львівських архітекторів так і залишилися маловідомими за межами Львова.

Зовнішньою ознакою перетворення міста у межах нової держави слугувала інтенсивна будівельна діяльність, здебільшого очолювана місцевим будівельним правлінням. Львів міжвоєнного періоду пережив два пожвавлення будівельного руху: перший – з 1925 по 1928 роки (після закінчення періоду інфляції); другий – з 1934 по 1939 роки. Короткотривала перерва була викликана світовою економічною кризою [3]. Саме в 20–30-ті рр. XX ст. у Європі та світі відбувається низка

архітектурних конкурсів на пошуки ідей новітнього образу архітектури громадських і житлових будівель, що потім відобразилися у всесвітніх виставках.

Архітектура Львова в період поміж двома світовими війнами розвивається у трьох напрямках і культивованій у Варшаві авангардний модернізм займає зовсім не передові позиції. Львівські архітектори довгий час не можуть та й не хочуть поривати із класичними традиціями, які виливаються або в рафіновані форми історизму (реконструйований у 1923 р. Я. Багенським палац Бельських (рис. 1), вілла Бачевського, арх. В. Якімовський, 1926 р.), або об'єми із застосуванням переосмислених класичних деталей (наукова бібліотека Львівської політехніки, арх. Т. Обмінський, 1928–1930 рр., лабораторний корпус механічного факультету, арх. В. Мінкевич, 1925–1927 рр. (рис. 2), будинок дирекції Ходорівського цукрового заводу на вул. Дудасва, 19, арх. Є. Червінський, 1924 р. (рис. 3), телефонна станція на вул. Дорошенка, 26, арх. Є. Червінський, 1926 р.).

Рис. 1. Я. Багенський, палац Бельських на вул. Коперніка, 41, 1923 р.

Рис. 2. В. Мінкевич, лабораторний корпус механічного факультету на вул. Устияновича, 5, 1925–1927 рр.

Рис. 3. Є. Червінський, будинок дирекції Ходорівського цукрового заводу на вул. Дудасва, 1924 р.

Рис. 4. Я. Багенський, будинок Товариства громадянської опіки, інституту Берінга на вул. Зелений, 12, 1938–1939 рр.

У процесі переосмислення класичних прийомів та деталей, архітектори часто вдавалися до декорування фасадів у стилістиці арт-деко. Ці вияви перебували у різному співвідношенні – від

переважання або декору, або класичних форм. Залежно від тих чи інших переважань ці об'єкти належать або до архітектури арт-деко, або до модернізованої класики. Яскравим прикладом львівського архітектора тих часів є Я. Багеньський, який за час своєї творчості у міжвоєнний період пройшов усі три вище перелічені напрямки і перед Другою світовою війною знайшов себе у архітектурі функціоналізму, що видно з проекту будинку Товариства громадянської опіки, інституту Берінга на вул. Зеленій, 12, 1938–1939 рр. (рис. 4) [4]. Два відомі львівські архітектори єврейського походження Ф. Каслер та Ю. Авін теж прийшли до функціоналізму від архітектури модернізованої класики, створивши велику кількість значних об'єктів як в одному, так і в другому стилістичному спрямуванні (рис. 5–8). Архітектори-євреї, що почали свою діяльність одразу після Першої світової війни, одразу проектували свої будівлі на підставах модернізму та функціоналістичної архітектури. Серед них можна виділити М. Зандіга, С. Кайля, Ю. Менкера та З. Шлягера.

Рис. 5. Ю. Авін, готель «Splendid» на вул. Наливайка, 6, 1912 р.

Рис. 6. Ю. Авін, корпус фармацевтичного факультету на вул. Пекарській, 52, 1931 р.

Рис. 7. Ф. Каслер, будинок на вул. Бандери, 24, 1913 р.

Рис. 8. Ф. Каслер, будинок Шпрехера на проспекті Шевченка, 7, 1929 р.

Варто зазначити, що були такі архітектори, які впродовж своєї творчості міжвоєнного періоду так і не поступилися своїми класичними вподобаннями, застосовуючи в силу потреби більшу чи меншу кількість декору. Серед них найбільше виділяються Є. Червінський, Б. Віктор та Я. Новорита.

Відомий львівський архітектор доби міжвоєнного двадцятиліття Вітольд Мінкевич охарактеризував архітектуру цього періоду так: «Людина, що читає протягом останніх двох років (1926–1927 рр.) пресу з архітектури та будівництва, постійно натикається на статті, присвячені темі сучасної архітектури, але майже не може побачити цього явища наочно. Складається враження, що ця галузь будівництва існує швидше на папері. На практиці ж будується по-старому. І ця розбіжність у теорії і практиці є дуже сумним явищем» [5]. Тому впровадження новітніх тенденцій у Львові просувалося доволі повільними темпами і яскраві приклади архітектури функціоналізму датуються другою половиною 30-х років. Це підтверджує поступальність розвитку архітектури львівського модернізму, який знаходився увесь час між авангардом і традицією.

Початок Другої світової війни водночас перервав плавний розвиток архітектури Львова. Загибель архітекторів-євреїв під час Голокосту, еміграція більшості архітекторів-українців і повоєнне виселення польського населення фактично ліквідували місцеву архітектурну школу. Львів залишився на території Радянського Союзу, у абсолютно відмінній від попередньої існуючої, політико-економічній ситуації. Згідно з офіційною радянською наукою архітектура функціоналізму у Львові була "...безнадійно понурою у своєму зовнішньому вигляді та внутрішньому оздобленні..." [6]. Цей стереотип на довгі десятиліття визначив ставлення до львівських будинків 1920–1930-х рр.

Висновки

Наявна політична ситуація як в СРСР, так і в Польщі, довгий час робила неможливими серйозні дослідження архітектури Львова. Це стосується як українських, так і польських дослідників. Поодинокі спроби у цьому напрямку зводяться до згадок про львівський період у творчості тих архітекторів, які діяли після Другої світової війни на території сучасної Польщі, або до спроб узагальнюючого розгляду існуючих будівель. Останні здебільшого відзначаються довільністю датування і визначення авторства окремих реалізацій, відсутністю глибокого розгляду містобудівельного розвитку міста, джерел інспірації та порівняльного аналізу з європейською архітектурою тощо. Досі докладно не опрацьовано склад, формування і розвиток тогочасного середовища архітекторів у Львові.

Тепер, коли у світі зростає зацікавлення архітектурою функціоналізму, повертаються її філософські цінності, що досі сприймаються як пріоритетні у розвитку сучасної архітектурної думки, збільшується необхідність визначити місце та ввести у європейський контекст здобутки львівської архітектури міжвоєнного періоду.

1. Romana Cielątkowska. *Architektura i urbanistyka Lwowa II Rzeczypospolitej*. – Zblewo: Art-Styl, 1998. – 387 s. 2. Бірюльов Ю. О. *Архітектура Львова. Час і стилі XIII–XXI ст./ Розділ VI. Архітектура початку XX ст. (1900–1918 рр.)*. – Львів: Центр Європи, 2008. – С. 387. 3. Липка Т. *Архітектор Євген Червінський і еволюція творчих напрямків в архітектурі Львова 20-х років XX століття*. // *Галицька брама*. – Ч. 11. – Львів: Центр Європи, 1996. – С. 8. 4. Клименюк Т. *Творчі роботи та учбові завдання студентів присвячені 120-річчю з дня народження Івана Багеньського – архітектора, педагога, вченого*. – Львів, 2003 – 58 с. 5. Minkiewicz W. *Domy mieszkalne zakładu pensyjnego funkcjonariuszów we Lwowie // Architektura I Budownictwo*. – W., 1927. – Zesz. 11–12. 6. Земцов С. *Львов*. – М., 1956. – С. 117.